

ЖЕНЕВСЬКИЙ ПРОТОКОЛ 1925 РОКУ ЯК ЕЛЕМЕНТ СТАНОВЛЕННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ЗАБОРОНИ БАКТЕРІОЛОГІЧНОЇ ЗБРОЇ

Плотніков Олексій Вікторович

кандидат юридичних наук, старший юрист

ГО «Десяте Квітня»

м. Одеса, Україна

В 1925 році в Женеві відбулася конференція щодо міжнародної торгівлі зброєю. На пропозицію ряду держав, під час неї був ухвалений Протокол про заборону використання задушливих та інших газів та бактеріологічних методів ведення війни [1]. Його формулювання, що спиралося на досвід США, значною мірою повторювали формулювання Договору 1922 року, вказуючи на те, що заборона хімічної зброї є універсально визнаною як частина міжнародного права, «що є обов'язковою для совісті та практики націй», та додаючи, що держави погодилися «поширити цю заборону на використання бактеріологічних методів ведення війни». Прикметним в цих формулюваннях є посилання на практику націй, що вказує на те, що держави-підписанти могли розглядати відповідні заборони як частину звичаєвого міжнародного права.

Вартим уваги є питання про те, чи створив Протокол 1925 року універсальну або звичаєву заборону бактеріологічної зброї. Відповідної заборони раніше ні існувало, і не дарма держави-учасниці Протоколу вирішили поширити існуючу заборону хімічної війни на війну бактеріологічну та запросили інші держави приєднатися до цієї заборони. Водночас, позиція США при підписанні Протоколу полягала в тому, що біологічна війна покривається заборонаю отрути та отруєної зброї, встановленою статтею 23 Гаазького положення 1907 року [2, с. 29]. Тим не менш, уявляється, що творці Протоколу не вважали, що бактеріологічна зброя заборонена будь-яким існуючим правилом.

Можна вказати також на те, що відповідно до Протоколу використання хімічної зброї «було справедливо засуджене загальною думкою цивілізованого світу» та заборонене «в договорах між більшістю цивілізованих країн». Однак, Протокол не містив аналогічного твердження щодо бактеріологічної зброї. Натомість, Протокол прямо зазначає, що сторони погодилися поширити відповідну заборону на бактеріологічну зброю. Тож можна стверджувати, що Протокол створив

нове правило щодо заборони бактеріологічної зброї, а не кодифікував вже існуючу норму.

Можна також вказати на те, що Протокол не забороняв розробки, виробництва, передачі, зберігання, накопичення, чи набуття хімічної чи бактеріологічної зброї. Тож залишалася пряма загроза, пов'язана з існуванням таких типів зброї, що особливо посилювалася через те, що Протокол створив обов'язкову норму лише для учасників, щонайменше деякі з яких заявляли про відданість незастосуванню таких видів зброї лише до моменту, коли ця зброя може бути застосована проти них [3, с. 111].

Важливим фактором, що негативно вплинув на уявлення про заборону хімічної зброї як на універсальне, та на ідею про загальний характер заборони бактеріологічної зброї, стала нездатність Ліги Націй досягти згоди з даних питань. Це відбулося, незважаючи на те, що відповідно до восьмої статті Пакту Ліги Націй, «підтримка миру вимагає скорочення національних озброєнь до найнижчої точки, що є сумісною з міркуваннями національної безпеки, та впровадження спільних дій щодо міжнародних зобов'язань» [4]. Неможна говорити, що Ліга не здійснила зусиль з впровадження цього положення в життя. Вже в 1920 році була організована Постійна дорадча комісія, що складалася з трьох підкомісій (військової, військово-морської та повітряної), яка почала дослідження питань, пов'язаних з реалізацією статті 8 Пакту, зокрема щодо універсальної заборони застосування отруйних газів [5, с. 5]. В Секретаріаті Ліги була створена секція з роззброєння [6]. Однак, нові інститути створювалися та приступали до виконання своїх задач вкрай повільно. Це пояснювалося, щонайменше частково, тим, що до складу цих органів входили військові представники держав, які «були нездатні відмовитися від власних робочих інструментів» [7, с. 183]. Це, а також політичне суперництво між ключовими державами-учасницями Ліги (Великою Британією та Францією) призвело до того, що конференція щодо роззброєння була скликана лише в 1932 році під впливом Великої Депресії, яка знову змусила великі держави заговорити про скорочення військових бюджетів [7, с. 183].

Напередодні, в 1930 році, підготовчий комітет, що представляв 27 держав-учасниць розробив Проект конвенції про скорочення та обмеження озброєнь [8]. Статтею 39 Проекту передбачалося, що «Високі Договірні Сторони зобов'язуються, на засадах взаємності, утриматися від використання у війні всіх задушливих, отруйних, чи подібних газів, та всіх аналогічних рідин, речовин чи процесів. Вони зобов'язуються безумовно утриматися від використання бактеріологічних методів війни». В 1932 році комітет Конференції з роззброєння заявив, що «використання патогенних мікробів для цілей нанесення шкоди противнику засуджене совістю людства» та рекомендував включити

питання бактеріологічної зброї до порядку денного щодо роззброєння [9, с. 152]. Однак, ці зусилля виявилися провальними з виходом Німеччини з роботи Конференції восени 1933 року, що заблокувало будь-які подальші дії відносно завершення проєкту конвенції [10, с. 67].

Література:

1. Protocol for the Prohibition of the Use of Asphyxiating, Poisonous or Other Gases, and of Bacteriological Methods of Warfare, Geneva, 17 June 1925. URL: <https://ihl-databases.icrc.org/ru/ihl-treaties/geneva-gas-prot-1925?activeTab=default> (дата звернення: 30.10.2024).
2. Neinst W.H. The Stauts of Biological Warfare in International Law. *Military Law Review*. 1964. URL: https://maint.loc.gov/rr/frd/Military_Law/Military_Law_Review/pdf-files/276077~1.pdf (дата звернення: 01.11.2024). P. 29.
3. Boothby W.H. Weapons and the Law of Armed Conflict. 2nd Ed. Oxford: Oxford University Press, 2016. 422 p.
4. Covenant of the League of Nations, 1919. URL: <https://legal-tools.org/doc/106a5f/pdf> (дата звернення: 01.11.2024).
5. Abbot A.H. The League's Disarmament Activities and the Washington Conference. *Political Science Quarterly*. 2022. Vol. 37. No 1. P. 1-24.
6. Ikonomou H.A. Disarmament Section. URL: <https://libraryresources.unog.ch/LONSecretariat/disarmament> (дата звернення: 01.11.2024).
7. Vaïsse M. Security and Disarmament: Problems in the Development of the Disarmament Debates in 1919-1934. *The Quest for Stability: Problems of West European Security 1918-1957* / R. Ahmann, A.M. Birke, M. Howards ed. Oxford: Oxford University Press, 1993. P. 173-200.
8. The Draft Convention for Disarmament. URL: <https://www.jstor.org/stable/25638884> (дата звернення: 01.11.2024).
9. Neinst W.H. The Stauts of Biological Warfare in International Law. *Military Law Review*. 1964. URL: https://maint.loc.gov/rr/frd/Military_Law/Military_Law_Review/pdf-files/276077~1.pdf (дата звернення: 01.11.2024).
10. Steiner Z. The League of Nations and the Quest for Security. *The Quest for Stability: Problems of West European Security 1918-1957* / R. Ahmann, A.M. Birke, M. Howards ed. Oxford: Oxford University Press, 1993. P. 35-70.